

Klasa I Az zaoczna VIII część zadań do samodzielnego wykonania z zakresu programu nauczania liceum ogólnokształcącego

Okres: 25.05.2020 – 30.05.2020

Podręcznik Wydawnictwa Stentor K. Mrowcewicz „Przeszłość to dziś” Literatura. Język. Kultura.

Nasza praca z tekstami literackimi w miesiącu maju będzie poświęcona epoce oświecenia. Kolejny etap poznawania literatury oświecenia to utwory reprezentujące nurt sentymentalny. W zamieszczonych materiałach odnajdziecie krótką charakterystykę polskiego sentymentalizmu i prezentację twórczości Franciszka Karpińskiego – jednego z najwybitniejszych literatów polskiego oświecenia.

W podręczniku w części poświęconej epoce oświecenia w rozdziale „Czucie i wiara” znajdują się pytania związane z wierszem Franciszka Karpińskiego *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*. Proszę wybrać dwa pytania i opracować pisemnie.

1. Co jest tematem wiersza? Jaki dostrzegasz związek między tytułem utworu a jego treścią?
2. Scharakteryzuj osobę mówiącą w wierszu. Zwróć uwagę na jej stan emocjonalny, określ role, w jakie wchodzi.
3. Co w tekście symbolizuje wiosna, a co poszczególne elementy przyrody? Jaki związek zachodzi między przyrodą i życiem wewnętrznym człowieka?
4. Jakie środki stylistyczne zostały wykorzystane w czterech pierwszych zwrotkach wiersza? Do jakiego typu liryki się odwołuje się poeta?
5. Jak skonstruowana jest ostatnia strofa? Zinterpretuj wers kończący utwór.
6. Wskaż w tekście cechy typowe dla literatury sentymentalizmu.
7. Napisz list miłosny lub wiersz w konwencji sentymentalnej.

Życzę Wam dużo przyjemności w pracy z tekstami literackimi.

Gabriela Zając – nauczyciel języka polskiego

Sentymentalizm – prąd polskiego oświecenia

Sentymentalizm – nazwa pochodzi od powieści Sterne'a pt. *Podróż sentymentalna*. Europejskim ojcem sentymentalizmu był Rousseau. Ten nurt jest bardziej uczuciowy, nastawiony na wnętrze człowieka, na jego indywidualizm niż na cele publiczne i polityczne. Literatura ma ukazywać wewnętrzne życie człowieka, kształtować więzi międzyludzkie, ukazywać, jakie konflikty i napięcia przeżywa człowiek, gdy odszedł od natury w stronę cywilizacji.

Gatunki typowe dla sentymentalizmu:

- sielanka,
- wiersze,
- powieść sentymentalna.

Głównym przedstawicielem polskiego sentymentalizmu jest Franciszek Karpiński.

Inni przedstawiciele to:

- Dionizy Kniaźnin,
- Franciszek Salezy Jezierski,
- Wojciech Bogusławski,
- Jakub Jasiński.

Przedstawiciele tego nurtu sięgali do twórczości ludowej – tam przecież, w wieśniaczych podaniach i pieśniach, skrywa się mnóstwo opowieści o miłości, cierpieniu i przygodach ludowych bohaterów. Dlatego tło, sceneria zdarzeń to wiejskie krajobrazy, spotkania pod jaworem, wyznania w zaciszu ogrodów.

Sentymentalizm to drugi główny, obok klasycyzmu, prąd literacki w polskim oświeceniu. Jest to typ poezji lirycznej kładącej nacisk na przeżycia osobiste człowieka – miłosne i erotyczne, religijne, a czasem patriotyczne – źródło wszystkich jego działań.

- Inne mają być według sentymentalistów źródła twórczości literackiej – są nimi przeżycia wewnętrzne człowieka.
- Inny cel – poezja powinna wzruszać czytelnika przeżyciami bohaterów wywodzących się spośród prostych ludzi, moda na pasterki i pasterzy, którzy tak naprawdę niewiele mieli wspólnego z prawdziwymi postaciami z ludu. Dla ich twórców – przedstawicieli sfer wyższych – wymyślanie scenek pasterskich było formą zabawy.
- Nowy jest także typ podmiotu lirycznego w poezji – jest to bowiem człowiek prosty, ale bardzo czuły, odsłaniający sferę własnych doznań, wrażliwy, a może nawet nadwrażliwy – łatwo się wzruszający i swoją czułościowością

zmuszający odbiorców poezji do podobnych uczuć.

- Inna maniera poetycka – liryka bezpośrednia, proste słownictwo, nadmierna afektacja sprawiająca wrażenie nienaturalności, sztuczności, liczne westchnienia, łzy, wzruszenie.
- Inna funkcja natury – bliskiego człowiekowi współuczestnika zdarzeń.

Tematy literatury polskiego sentymentalizmu

- Przeciwwstawienie skażonego cywilizacją miasta naturalnej wsi, ukazywanej sielankowo lub realistycznie.
- Miłość jako nieszczęście dla kochającej się, lecz niemogącej połączyć się z pary.
- Przeciwwstawienie wieku młodzięcego (naturalnego) dojrzałości, w której następuje klęska ideałów.
- Przeciwwstawienie dawnych wyidealizowanych czasów zepsutej teraźniejszości.
- Krytyka ustroju społecznego opartego na nierówności i niesprawiedliwości.
- Przeciwwstawienie całemu groźnemu światu wrażliwej jednostki ludzkiej.

Sielanka – gatunek obejmujący utwory tematyczne związane z życiem pasterzy, rolników, rybaków, myśliwych, mające postać lirycznego monologu, najczęściej poprzedzonego lub przeplecionego opisem lub dialogiem.

Sielanka posługuje się formą czystego dialogu (zwana wtedy, szczególnie we Francji, eklogą), formami narracyjnymi (sielanka epicka) lub formami dramatycznymi (sielanka uduktatyzowana – niewielki utwór sceniczny).

Gatunek ukształtował się w poezji greckiej – Teokryt (III wiek p. n. e.) traktował sielankę albo jako realistyczny obrazek przedstawiający wiernie krajobraz oraz zajęcia i przeżycia bohaterów, albo jako formę literackiej zabawy kamuflującej aktualną problematykę społeczno – obyczajową. W literaturze rzymskiej Wergiliusz uczynił przedmiotem sielanki życie pasterzy w wyidealizowanej krainie Arkadii. Sielanka rozwijała się jeszcze w XIX wieku – odrzucił ją dopiero romantyzm.

Cechy sielanki:

- posługiwanie się tzw. kostiumem pasterskim – postać, która wypowiadała się, najczęściej przedstawiana była jako pasterz wyposażony w odpowiednie rekwizyty typowe dla jego zajęć i sytuacji,
- sielanka była pieśnią pasterską, lirycznym wyznaniem, wywodem panegirycznym albo perswazyjnym – moralistycznym albo zawierała obrazek obyczajowy.

Sielanka rozwijała się w okresie renesansu. Tworzyli ją Dante, Petrarka, Boccaccio,

w Polsce Jan Kochanowski, Szymon Szymonowic, który wprowadził polską nazwę gatunku.

W oświeceniu rozwijały się trzy rodzaje sielanki:

- sielanka dworska – pod postaciami pasterzy przedstawieni byli uczestnicy zabaw i uroczystości (np. utwory Adama Naruszewicza),
- sielanka erotyczna o nastawieniu zabawowym,
- sielanka sentymentalna – bohaterem jest człowiek czuły, przedstawienie krajobrazu i ludowego obyczaju, nawiązywano w nich do pieśni i piosenek o charakterze lirycznym.

Inne nazwy: bukolika, idylla, pasterka.

Franciszek Karpiński – przedstawiciel polskiego sentymentalizmu

Nazywano go również śpiewakiem Justyny, bo Justynami lubił nazywać bohaterki swoich czułych wierszy. Karpiński nigdy się nie ożenił, ale z romantyczną kochanką Franciszką korespondował do późnej starości. Karpiński zyskał sobie miano poety serca – na kartach polskiej literatury funkcjonuje jako czołowy twórca liryki nurtu sentymentalnego.

Słynnym utworem Karpińskiego jest *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*. Adresatką tego utworu jest Marianna Borselowna, pierwsza miłość poety, uboga szlachcianka, do której Karpiński wzdychał, ale się z nią nie ożenił. W tekście zestawione są obrazy przyrody ze stanami uczuć ludzkich – to zabieg bardzo charakterystyczny dla sentymentalizmu. Tu: bogate w plon pole – w duszy ubóstwo, tu hałaśliwy gaj - „a mój mi ptaszek nie śpiewa”, tu powódź kwiatów - „a mój mi kwiatek nie schodzi”. Podmiot liryczny występuje jakby w roli gospodarza ogarniającego wzrokiem swoje pola, łąki i gaje – zarazem zdradzającego niepokoje uczuć. Nie zwraca się bezpośrednio do Justyny, choć wiemy, że to wiersz dla niej i o niej, ale zwraca się do wiosny: „wróć mi urodzaj kochany”, możemy wnioskować, że kochankowie są właśnie w chwili rozstania, ale jest nadzieja na spotkanie, zgodę i szczęście. Powtarzalność zestawień i porównań przywodzi na myśl pieśni ludu i one to zapewne były inspiracją do napisania wiersza. *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* jest jakby zdziwieniem człowieka, który chce żyć zgodnie z naturą, a tymczasem brak ukochanej w wiosenny czas miłości jest niedopełnieniem darów natury, niezgodnym z jej hojnością, prawami i logiką.

Laura i Filon to typowa sielanka konwencjonalna o tematyce miłosnej i jeden z najslawniejszych wierszy Franciszka Karpińskiego. Tytuł wiersza przywołuje konwencjonalne imiona bohaterów utworu. Ich historia pod jaworem jest dość znana i śpiewana – a badacze podkreślają muzykalność utworu Karpińskiego. Sama akcja sielanki nie jest skomplikowana. Wypowiadają się bezpośrednio postacie – najpierw Laura, która biegnie spóźniona na miejsce schadzek, pod jawor. Jej wypowiedź zdradza wielkie emocje i raczej gwałtowny charakter, zauważcie „biegnę bom spóźniona – nie ma miłego – pewnie mnie zdradził – już nawet wiem z kim, z Doryną, o Filonie (!), mam nauczkę, wracam do domu – a może to jednak jakiś przypadek, zostawię wiadomość – nie, to zdrada, porwę wieniec, stłukę, powyrzucam i podepczę owoce”. I tak się stało, Filon wybiegł z krzaków i przyznał się do pewnego podstępu: oto był wcześniej, schował się, by usłyszeć, co też Laura o nim powie i usłyszał. Pośpiesznie zapewnił ją o swej wierności, zwłaszcza jeśli chodzi o ciemnooką Dorys, której wdzięki niczym są przy Laurze. I, oczywiście, kochankowie pogodzili się, a nawet lepiej zrozumieli swe uczucia. Miłosny dialog dwojga kochanków przerywa dopiero pianie koguta zwiastujące zbliżający się świt. Uczucia pozytywne i negatywne bohaterów są wyolbrzymione (hiperbola). Element zmysłowy dominuje w końcowych partiach tekstu: „Połóż twą rękę, gdzie mi pierś spada, Czy słyszysz to serca bicie?” Erotyka przeplata tu się z uczuciami głębszymi, w zmysłowości przejawia się prawdziwe wyznanie miłości. Szczęśliwe zakończenie

jest potwierdzeniem potęgi miłości. Dialogi bohaterów dodają utworowi dramatyzmu. Niewielki jest tu element narracyjny, otrzymujemy opisy zdarzeń z perspektywy dwojga kochanków. Tak, myśli Laury byłyby niezłym materiałem dla psychologa, zmienność uczuć i przekonanie o zdradzie mają najwyraźniej oddawać niepokoje i przeżycia kochającego serca. Stłuczony koszyk i porwany wianek świadczą raczej o porywczości. *Laura i Filon* to sielanka pasterska (bohaterowie są pasterzami), rzecz rozgrywa się w otoczeniu natury, jest tu księżyc, i maliny, i na koniec zwycięża szczęśliwe i szczere uczucie. Imiona bohaterów nie przystają do wyobrażeń o wieśniakach, nie posługują się językiem charakterystycznym dla tej grupy, ich wypowiedzi są patetyczne, szczególnie w zestawieniu z prostotą wiejskiej scenerii. Literaccy pasterze to nie wieśniacy, ale wytwór mody. Arystokraci budowali sobie wspaniałe stylizowane ogrody, w których można było znaleźć również wiejskie chaty wraz z mieszkańcami, sami przebrani za pasterzy spacerowali po ogrodzie, by przybliżyć się do natury.

Sielanka Franciszka Karpińskiego to liryka bezpośrednia, a dokładniej sytuacyjna, jest świadectwem, tak charakterystycznego dla literatury sentymentalnej, zainteresowania życiem wewnętrznym i „czułym sercem” człowieka, światem jego uczuć, zmysłów, doznań metafizycznych. To skoncentrowanie się poety na sprawach związanych z uczuciem sprawia, że utwór ten można określić jako jedno ze zjawisk zamykających oświecenie i jednocześnie zwiastujących epokę romantyzmu.